ਦੇਸ਼ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇ ?

ਨਿਤਿਨ ਬੱਸੀ

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੇਸ਼ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੌਨਸੂਨ ਦੀ ਵਰਖਾ ਮੌਜੂਦਾ ਐੱਲ ਨੀਨੋ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਘਟ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਕਮੀ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਜਾਰੀ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਸ਼ਵ ਜਲ ਵਿਕਾਸ ਰਿਪੋਰਟ-2023 ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 2006 ਤੋਂ 2018 ਦਰਮਿਆਨ, ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਸੱਤ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖਪਤ ਵਿਚ 4-15 ਫ਼ੀਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਸ਼ਲਤਾ (Water use efficiency) ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਕੇ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਖਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਯੂਨਿਟ ਜੋੜ ਕੇ ਉਤਪਾਦ ਦੇ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ (ਐੱਸ.ਡੀ.ਜੀ.) 'ਟਾਰਗੇਟ 6.3' ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਕ ਪਹਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜੀ-20 ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਸਥਿਰਤਾ ਕਾਰਜ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਚ ਵੀ ਇਹ ਅਹਿਮ ਮਕਸਦ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

ਭਾਰਤ ਨੇ ਅਨੇਕ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਲ ਮਿਸ਼ਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਬੂੰਦ ਵੱਧ ਫ਼ਸਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕਿਸਾਨ ਊਰਜਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਤਥਾਨ ਮਹਾਂਭਯਾਨ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ 'ਚ, ਜਿੱਥੇ ਥਰਮਲ ਪਾਵਰ ਪਲਾਂਟ ਠੰਢਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਤਾਜ਼ੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕੱਢਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖਪਤ ਨੂੰ 3 ਘਣ ਮੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਮੈਗਾਵਾਟ ਘੰਟੇ ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਟੀਚਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੇ 2022 'ਚ ਸਿੰਚਾਈ, ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਰਤੋਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਬਿਊਰੋ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੂਬੇ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਪਹਿਲਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ 2005 'ਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਲਈ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਵੰਡ ਅਤੇ ਕੀਮਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਉਦੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਵਾਹਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਰਾਜ ਜਲ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ (ਡਬਲਿਊ.ਯੂ.ਈ.) ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ, (ਡਬਲਿਊ.ਯੂ.ਈ.) ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਾਰਤ 'ਚ ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਣਗੇ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੌਂਸਲ ਆਨ ਐਨਰਜੀ, ਐਨਵਾਇਰਮੈਂਟ ਐਂਡ ਵਾਟਰ (ਸੀ.ਈ.ਈ.ਡਬਲਿਊ.) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਸਿੰਚਾਈ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨਾਲ, 2050 ਤੱਕ ਲਗਭਗ 20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪਾਣੀ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਨਵੇਂ ਸਿੰਚਾਈ ਅਭਿਆਸਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਮੱਧਮ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, 2022 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੱਕ, ਭਾਰਤ 'ਚ ਲਗਭਗ 14 ਮਿਲੀਅਨ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸਿੰਚਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ-ਕੁਸ਼ਲ ਮਾਈਕ੍ਰੋ-ਸਿੰਚਾਈ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸਿਰਫ 20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਡਬਲਿਊ.ਯੂ.ਈ. ਸੁਧਾਰ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਧਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ?

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ 'ਚ, ਕੁਝ ਰਾਜ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਮਾਪਣ 'ਚ ਮੋਹਰੀ ਹਨ।

ਅਜਿਹੇ ਨੀਤੀਗਤ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਥੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੂਜਾ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮਤ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਲੇਖੇ-ਜੋਖੇ ਨੂੰ ਸੰਸਥਾਗਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਲੇਖੇ-ਜੋਖੇ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਅਸਲ ਖਪਤ ਅਤੇ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਮਹਾਨਦੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਬੇਸਿਨ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਪੈਮਾਨਿਆਂ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡੇਟਾ ਸੈੱਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੀ.ਈ.ਈ.ਡਬਲਿਊ. ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਅਧਿਐਨ, ਜੋ ਕਿ ਓਡੀਸ਼ਾ ਅਤੇ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ 2385 ਮਿਲੀਅਨ ਘਣ ਮੀਟਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਮੌਕਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਮੂੰਗਫਲੀ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਗਰਮੀ ਦੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸਿਨ ਦੇ ਛੇ ਵੱਡੇ ਜਲ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਚੌਥਾਈ ਖੇਤਰ ਵਾਸ਼ਪੀਕਰਨ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਿੰਡਬ੍ਰੇਕਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਾਂ ਸਤ੍ਹਾ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਜਾਂ ਫਲੋਟਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਢਕ ਕੇ।

ਤੀਜਾ, ਆਧੁਨਿਕ ਨਿਗਰਾਨੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰੋ, ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਛੱਡੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿਸਟਮ-ਪੱਧਰ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ 'ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਆਫ਼ ਥਿੰਗਜ਼' ਆਧਾਰਿਤ ਸੈਂਸਰਾਂ ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਬਲਕ ਵਾਟਰ ਮੀਟਰਾਂ ਦੀ ਤਾਇਨਾਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਆਵਾਜਾਈ ਨੈੱਟਵਰਕਾਂ ਦਾ ਸਵੈਚਾਲਨ ਕਰਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਾਇਨਾਤੀਆਂ ਪਾਇਲਟ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਜਾਂ ਘਰੇਲੂ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਨੈੱਟਵਰਕ,

ਪਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ਤਣਾਅ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

(ਸੀਨੀਅਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲੀਡ, ਕੌਂਸਲ ਆਨ ਐਨਰਜੀ, ਐਨਵਾਇਰਮੈਂਟ ਐਂਡ ਵਾਟਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ।)

ਅਜੀਤ ®©
29-Nov-2023
Page: 4
http://epaper.ajitjalandhar.com/edition/20231129/1/4.cms